

Emmanuel MOUNIER, *Rasprave o personalizmu*, Zagreb, Alfa, 2019, 343 str.

Božidar Petrač

Personalizam se uobičajeno određuje kao filozofsko učenje po kojem je osoba vrhunska kategorija, središte spoznaje svijeta i svrha moralnoga djelovanja i pripisuje se Charlesu Renouvieru, Maxu Scheleru, Martinu Buberu i drugima. Isto tako, personalizam jest i etičko-socijalno učenje kršćanskoga i egzistencijalističkoga nadahnuća po kojem osoba ima najvišu vrijednost unutar prirode i društva i daje smisao sveukupnoj stvarnosti. U tom smislu osoba nije svediva ni na pojedinca ni na kolektiv te se personalizam opire i građanskom individualizmu i totalitarnim kolektivizmima, fašizmu, nacizmu i komunizmu. Individualizmu suprotstavlja veze i odnose s drugim osobama u komunitarnosti i solidarnosti, a kolektivizmu čuvanje osobne slobode i dostojanstva. Takav oblik personalizma zastupali su Nikolaj Berdjajev, Gabriel Marcel, Jacques Maritain, a razradio ga je Emmanuel Mounier. Što se njegova nastanka tiče, personalizam je intelektualna i etička reakcija na »uspostavljeni nered«, odnosno na ekonomsku, političku, duhovnu i civilizacijsku krizu 30-tih godina.

Nije riječ o sustavu, nego o sistematizaciji i misli i pojmova, a u nekom smislu i način i »filozofska matrica«. Iako postoje različite škole i različita shvaćanja personalizma, svima je zajednička misao vodilja po kojoj je osoba vrhunska kategorija društva i svih njegovih institucija. U Hrvatskoj su prije Drugoga svjetskoga rata personalizam spominjali osobito hrvatski katolički intelektualci koji su studirali na Pariškom sveučilištu ili boravili u Francuskoj, poimence Milan Ivšić, Ivan Merz, Mario Matulić, Juraj Ščetinec, Đuro Gračanin, Krsto Spalatin, Drago Čepulić i Bonifacije Perović, uz Poglajena, najistaknutiji hrvatski personalistički mislilac...

U poslijeratnoj Jugoslaviji, sve do pred kraj šezdesetih godina prošloga stoljeća, personalizam se gotovo uopće ne spominje, osim u uskom krugu mladih kršćana koji su se tajno sastajali u Zagrebu i Splitu (Krsto Cviić, Branko Fučić, Jure Juras, Miroslav Kurelac, Sikirići, Vidovići, Ivan Supičić, Franjo Zenko). Godine 1971. inaugurirao ga je Franjo Zenko objavom Mounierove knjige *Angažirana vjera*. No bila je riječ, ne toliko o djelu koje bi uputilo na cjelovitu Mounierovu misao, koliko o preuzetim dijelovima iz različitih Mounierovih

djela koje je odabrala njegova žena Paulette. Do devedesetih godina prošloga stoljeća uglavnom se djela francuskih personalista, osobito ona nadahnuta kršćanstvom, kod nas nisu prevodila. Čak i u Sloveniji gdje je personalizam imao svoje aktivne promicatelje, prije svega u Edvardu Kocbeku, a potkraj osamdesetih u cijeloj intelektualnoj skupini povezanoj s Društvom i revijom »2000«, tek je 1990. objavljen sustavniji izbor Mounierovih djela. Personalizam je, međutim, kao misao živio u pojedinim hrvatskim emigrantima, a posebno se isticao u časopisu »Osoba i duh« koji je izlazio od 1949. najprije u Madridu, a potom u Sjedinjenim Američkim Državama. Marksističko učenje i komunistička vlast nikako mu ne mogu ići u prilog i to je glavni razlog što dan-danas oskudijevamo u prijevodima personalističkih autora, od Maritaina do Mouniera, od de Rougementa do Guardinija, od Gurvitcha do Landsberga...

Emmanuel Mounier, francuski katolički filozof, rođen 1905., a umro 1950., bio je glavni predstavnik kršćanskoga personalizma. Pod utjecajem Charlesa Péguyja nastojao je stvoriti poseban oblik kršćanskoga socijalizma i nadvladati teoretsku suprotnost između socijalizma i kršćanstva. Godine 1932. utemeljio je časopis »Esprit«, časopis koji i danas izlazi, koji se tridesetih godina suprotstavljao liberalizmu i egoističkom individualizmu i svim oblicima totalitarizma i koji je s Mounierom na čelu nastojao svojim razmatranjima doprinijeti oblikovanju filozofskih gledišta koja bi nadmašila »modernizam« što ga je Crkva osuđivala i koja bi potaknula kršćane da se aktivno i angažirano suoče sa stvarnim problemima društvenoga i zajedničkoga života. Mounier se dakle okreće stvarnim povijesnim iskustvima, u prvom redu gospodarskoj krizi iz 1929. i »sovjetskom revolucionarnom iskustvu«. U prvom broju *Esprita* u rujnu 1932. objavljen je Mounierov referat s osnivačkoga kongresa »Duhovne odrednice pokreta *Esprit*« kao program pod naslovom »Refaire la Renaissance« – »Opet stvoriti renesansu«. Pojam osobe bio je ključan pojam od kojega je polazilo Mounierovo određenje čovjeka ne kao usamljene individue ili proizvoda građansko-individualističke civilizacije, nego kao središta vertikalnoga odnosa s Bogom i horizontalnoga odnosa s ljudima. Časopis *Esprit* postao je, Mounierovim zauzimanjem, prostor dijaloga vrlo različitih gledišta, katoličkih i nekatoličkih, jer je Mounier pokušavao, riječima Paula Ricoeura, vertikalnu transcendenciju držati u neodlučnosti da ne bi prisiljavao personaliste da biraju između kršćanskoga i agnostičkoga čitanja.

U knjizi *Rasprave o personalizmu* donose se tri kapitalna Mounierova teksta: *Manifest u službi personalizma* iz 1936. u prijevodu Ane Buljan, *Anarhija i personalizam* iz 1937. u prijevodu Marka Gregurića i *Što je personalizam?* iz 1947. u prijevodu Božidara Petrača, uz predgovor Paula Ricoeura s glavnom mišlju: Ugasio se personalizam, vraća se osoba... Naime Mounier je pojačanu totalitarnom duhu i njegovim prijetnjama u svim oblicima odgovorio raspravom *Manifest u službi personalizma*, svojim projektom personalističke civilizacije, odnosno civilizacije zajedništva; kontroverze o Španjolskoj i građanskom ratu

povod su filozofskom eseju *Anarhija i personalizam*, a u trećoj raspravi Što je personalizam?, koja je nastala nakon strašnih iskustava Drugoga svjetskoga rata, Mounier preispituje izdržljivost »metafizičke orijentacije« i »konkretnih historijskih sudova« u *Manifestu* od prije deset godina, osvrćući se kritički na inicijativu personalističkoga pokreta u cjelini. Kako je često volio naglašavati, personalizam za njega nije sustav ili politički aparat, nego perspektiva, metoda, zahtjev.

»Kao perspektiva« – piše Mounier – »on apstraktnom idealizmu i materijalizmu suprotstavlja duhovni realizam, trajno nastojanje da se dosegne jedinstvo što ga te dvije perspektive razbijaju; čovjekova je sudbina tu prisutna u svim svojim dimenzijama, materijalnoj, nutarnjoj, transcendentalnoj; poziv na osobnu puninu, što je smisao i sredstvo univerzalne povijesti, nije odvojen od poziva čovječnosti kao cjeline.« Personalizam kao metoda »istodobno odbacuje deduktivnu metodu dogmatika i surovi empirizam 'realista'. Naša je neposredna sudbina napredovati u povijesti i ostvarivati povijest, čak i u vječnoj perspektivi u kojoj će sav čovječiji trud doseći svoj najviši cilj onkraj samoga sebe.« Personalizam napokon kao zahtjev

»nalaže potpun i uvjetan angažman. Potpun angažman, jer je valjana samo ona lucidnost koja se ostvaruje i koja se ne razrješuje u površnoj kritici; nosi nas zapravo prava strast za čovjeka, no to je za nas djelotvorna strast i nastojimo ju razumjeti kako bismo ju bolje promijenili. Taj je angažman uvjetovan zato što povremeno čovjekov nutarnji nesklad potresa ravnotežu njegove civilizacije; ako ne držimo kormilo čvrsto u rukama, skrećemo čas prema samotnom samozadovoljstvu, čas prema kolektivnoj obmani, čas prema idealističkom bijegu od stvarnosti. Riječ je o ljudskom djelovanju u svim njegovim dimenzijama, o trajnom sabiranju temeljnih datosti civilizacije, o trajnom ostvarivanju sinteze koju nikada nijedno doba ne ostvaruje.«

Mounier je tražio rješenja sukoba individualizma i kolektivismu koji se tridesetih godina prošloga stoljeća manifestirao u svjetskoj ekonomskoj krizi kao posljedica individualističkih suprotnosti, i u totalitarizmima kao odgovorima na tu krizu u »komunitarnom personalizmu« i projektu »personalističke civilizacije«, ali ne u smislu njegova potpunog uklanjanja, nego u smislu pronalazanja temeljnih autentičnih antropoloških konstanti. Mounierov personalizam postavlja se dakle kao neka vrsta trećega puta između neoliberalizma i totalitarizma, korektiv tih dviju izopačenosti, nepokolebljivo i čvrsto ističući jedinstvenu i nenadomjestivu vrijednost ljudske osobe u svijetu i društvu. Personalistički koncepti univerzalizma, osobe i ljudskoga dostojanstva bitno su doprinijeli oblikovanju ljudskih prava, integraciji moderne Europe, ekumenizmu i drugim pozitivnim kretanjima u XX. stoljeću. A budući da je personalizam, uz egzistencijalizam, bio najznačajniji europski filozofski pravac, prijevodi se triju rasprava Emmanuela Mouniera popunjava se praznina koja je postojala zbog dominacije marksizma u Hrvatskoj, s obzirom na cjelokupan razvoj građanske misli i kulture XX. stoljeća.